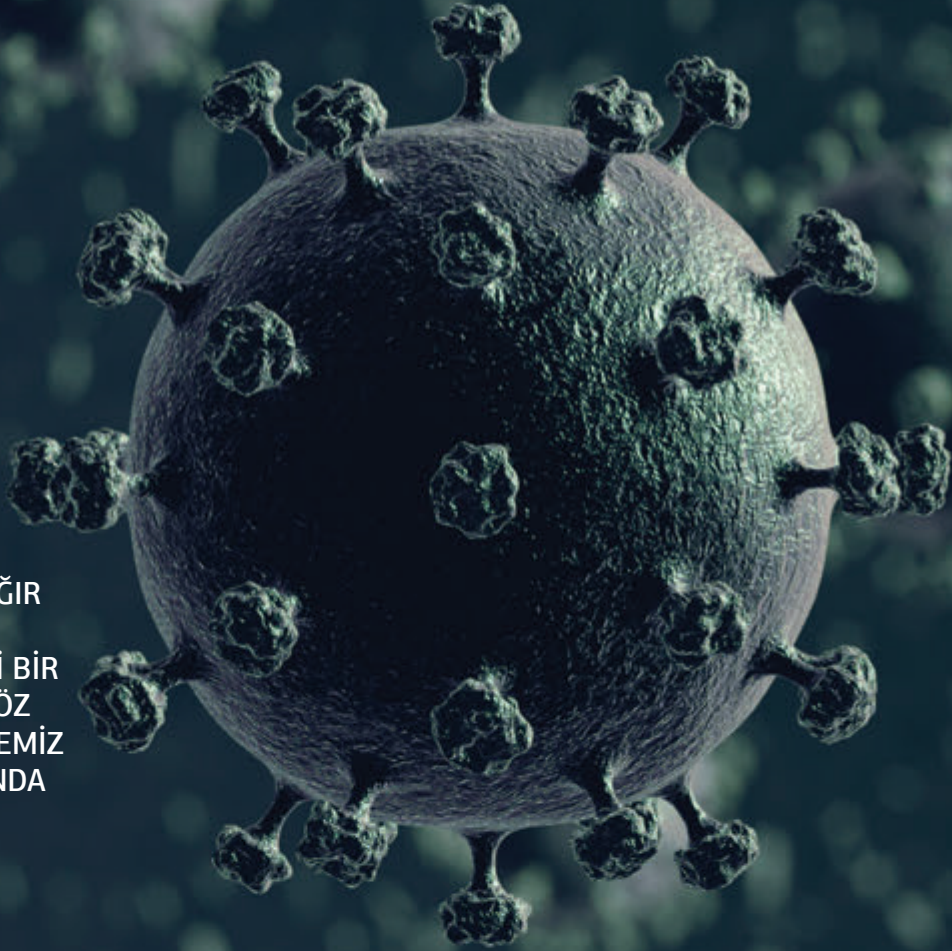

Recep Öztürk

rozturk@medipol.edu.tr

ÜLKEMİZDE VE DÜNYADA COVID-19'UN SEYRİ

SALGININ BU YIL BOYUNCA HATTA 2021'DE DEVAM EDECEĞİ GÖRÜŞÜ AĞIR BASMAKTADIR. BAZI ÜLKELER İÇİN İKİNCİ BİR DALGA TEHLİKESİ SÖZ KONUSU OLUP, ÜLKEMİZ BU ÜLKELER ARASINDA ZİKREDİLMEMİŞTİR. VİRÜSE KARŞI ETKİLİ DEĞİŞİK AŞI ÇALIŞMALARI İSE DEVAM ETMEKTEDİR. AŞI ETKİLİ BULUNURSA YAYGIN KULLANIMA GİRMESİ YÜKSEK İHTİMALLE 2021'DE SAĞLANABİLECEKTİR.

Enfeksiyon hastalıkları, insanlık için her zaman sorun olmuş olup, olmaya da devam edecektir. Tanı, tedavi ve korunma alanındaki büyük ilerlemelere rağmen enfeksiyonlar Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre halen dünyadaki ölüm nedenlerinin yüzde 20-25'ini (yılda 12-13 milyon) oluşturmaktadır.

Halk sağlığını tehdit eden enfeksiyon hastalıklarının son örneği Covid-19 (koronavirüs) pandemidir. Günümüzde dünya genelinde oluşturduğu salgınla halk sağlığını ciddi şekilde tehdit etmekle birlikte pek çok alanda değişik toplum meselelerine (eğitim, çalışma, turizm vd.) yol açan Covid-19, SARS-CoV-2 ile oluşan bulaşıcı bir hastalıktır.

Çin, 31 Aralık 2019'da Hubey eyaletine bağlı Wuhan kentinde kaynağı bilinmeyen solunum yolu rahatsızlığı vakalarını DSÖ'ye bildirmiştir. DSÖ, 7 Ocak 2020'de hastalık etkeninin yeni bir koronavirüs olduğunu açıklamış ve "2019-nCoV" olarak ilk isimlendirmesini yapmıştır. 9 Ocak'ta Çin bilim adamları virüsü tanımla-

THY'nin yurtiçi uçuşlarını tekrar açması ve yurtdışı uçuşlarını kademeli olarak başlatmasıyla birlikte havalimanlarında Covid-19'a karşı hijyen ve önlem üst düzeye çıkarıldı. (11 Haziran 2020)

Süreçte vakaların güz aylarına kadar beklenen seviyede azalmaması Covid-19 yönetiminde sıkıntılar oluşturabilir. Bilindiği gibi güz aylarında doğal olarak artacak solunum yolu enfeksiyonlarıyla Covid-19 vakalarındaki artış eş zamanlı olarak görülürse hastalıkla etkin mücadeleyi zorlaştırabilir.

mıştır. Virüs daha sonra SARS-CoV-2, hastalık Covid-19 olarak isimlendirilmiştir. 11 Ocak'ta Çin'de hastalık salgına dönüşmüş ve ilk ölüm olayı bildirilmiştir. DSÖ bu salgına ilgili olarak 30 Ocak'ta Uluslararası Halk Sağlığı Acil Durum ilan etmiştir.

Hastalık iki ayda tüm dünyaya yayılmış, 11 Mart'ta DSÖ durumu pandemi olarak ilan etmiştir. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı, bu salgın için çok erken dönemde çalışmalara başlamış, 10 Ocak 2020'de DSÖ'nün pandemi ilanından tam iki ay önce bilim kurulunu kurarak düzenli şekilde çalışmasını sağlamıştır. Ülke olarak grip nedeniyle her yıl güncellenen ulusal pandemi planının iller düzeyinde gerekli hazırlık yapılarak güncellenmiş olması salgın hazırlığında başarının temel taşlarından biri olmuştur.

Bugün için dünya genelinde Covid-19 vakaları 10 milyonu, ilişkili ölüm sayıları da 500 bini aşmıştır. Ülkemizde alınan önlemlerle vakaların geç görülmesi sağlanmış, böylece çok yönlü yeterli bir hazırlık imkanı elde edilmiştir. İlk vakanın 11 Mart'ta görüldüğü ülkemizde bugün vaka sayısı 200 bini, vefat sayısı 5 bini aşmıştır.

Rakamların Ötesinde Başarı

Sağlık Bakanlığı bünyesinde çalışan ve zamanla genişleyen Bilim Kurulu ve ilgili alt komisyonları dünyadaki gelişmeleri de sürekli izleyerek değişik tavsiyelerde bulunmuş, rehberler (epidemioloji, tanı, tedavi, korunma, salgın yönetimi ve çalışma), algoritmalar, sunumlar ve değişik bilgilendirici belgeler hazırlamıştır. Sağlık Bakanlığı ilgili tavsiyeleri esas alarak devletin diğer birimleri ile eşgüdüm ve yakın iş birliği içinde çalışarak ülkemizde salgının önlenmesi ve kontrolü için çalışmalar yapılmış, eğitim ve çalışma alanları başta olmak üzere uzun süreli tatil

kararları, 65 yaş ve üstü ile 0-20 yaş grubunun sokağa çıkmaması, hafta sonları ve bayramlarda uygulanan sokağa çıkma yasakları ve diğer pek çok tedbir bu kapsamda uygulanmıştır. Bu çerçevede nisan ayında günlük 5 bin vaka ulaşan hasta sayısı, mayısta 800-900 civarına inmiş, ancak haziranda kademeli serbestlikle yeni normale geçiş dönemi sonrası tekrar bin 200-bin 600 düzeyine yükselmiştir. Kişisel ve kurumsal düzeyde alınmış tedbirlere kısmi uyumsuzluk (asker uğurlama, taziye, nikah, nişan, ev davetleri vd.) nedeniyle vaka sayısında beklenen düzeyde azalma henüz sağlanamamıştır.

Süreçte, salgınla mücadele ve sağlık hizmetleri iyi planlanmış, etkili bir fiyasyonla vakalar erken bulunup izole edilmiş, tedavi protokolleri belirlenmiş, gerekli ilaçlar Sağlık Bakanlığı tarafından temin edilmiştir. Etkili fiyasyon, erken tedavi, 65 yaş üstünün izolasyonu, sağlık hizmetlerinin kalitesi ve diğer hususlara bağlı olarak Türkiye, Covid-19 pandemi mücadelesinde değişik alanlarda başarılı olmuştur. Her şeyden önce hiçbir ilde sağlık sistemi Covid-19 hastalarına ve diğer acil hastalara hizmet veremez duruma gelmemiş, aşırı bir yüklenme olmadan nitelikli hizmet verilmeye devam edilmiştir. Elbette bu süreçte acil hastalar haricindeki hastalıklarla ilgili düzenli hizmet sunulmadığını ve ameliyatların ertelendiğini de belirtmek zorundayız.

ABD, İtalya, İspanya, İngiltere, Fransa, İsveç, Belçika gibi gelişmiş ülkelerde sağlık sisteminde yaşanan sorunlar (yeterli yoğun bakım yatağı ve ventilatör olmaması, N95 ve cerrahi maske temininde sıkıntı vd.) ülkemizde yaşanmamış, nitelikli sağlık hizmetinde aksama olmamıştır.

Salgın yönetiminde başarının önemli ölçütlerinden biri vaka ölüm hızıdır. Dünya genelinde ortalama vaka ölüm hızı yüzde 4.8 iken, Belçika'da yüzde 15.8, İtalya'da yüzde 14.4, İngiltere'de yüzde 13.9, Hollanda'da yüzde 12.1, İspanya'da yüzde 9.5, İsveç'te yüzde 7.7, İsviçre'de yüzde 6.1, Çin'de yüzde 5.5, Japonya'da yüzde 5.2, ABD'de yüzde 4.7, Almanya'da yüzde 4.6 olarak saptanmıştır. Ülkemizde

Türkiye turizmde güvenliği sağlamak adına Covid-19 tedbirlerini artırıyor. Bu yaz tatilinde işletmelerde dikkat edilecek en önemli unsur "sosyal mesafe" olacak. (30 Haziran 2020)

ABD, İtalya, İspanya, İngiltere, Fransa, İsveç, Belçika gibi gelişmiş ülkelerde sağlık sisteminde yaşanan sorunlar (yeterli yoğun bakım yatağı ve ventilatör olmaması, N95 ve cerrahi maske temininde sıkıntı vd.) ülkemizde yaşanmamış, nitelikli sağlık hizmetinde aksama olmamıştır.

yüzde 2.5 olan vaka ölüm hızı, Rusya'da yüzde 1.4, İsrail'de yüzde 1.2'dir. Vaka ölüm hızı, hastalığın etkilediği yaş grubu, hasta grubunda ek hastalık varlığı, ülkenin salgınla mücadele politikası, sağlık sisteminin insan gücü ve fiziki alt yapısı, tedavinin erken verilmesi, korunma tedbirlerine uyum durumu gibi değişik faktörlerden etkilenmektedir. Ülkemizde vaka ölüm hızlarının diğer pek çok gelişmiş ülkeye göre düşük olması, 65 yaş üstü nüfusun etkili şekilde izole edilmesi, etkili fiyasyonla aktif vaka bulup erken tedavi edip izole etme, yoğun bakımda nitelikli hizmet ve etkili destek tedavi, haliyle bunları etkili ve başarılı şekilde uygulayan tecrübeli sağlık ekibiyle ilişkilidir. Bütün bunların yapılmasına imkan veren sağlık sistemi ve sağlığın en üst düzey ve kurumsal yönetiminin etkili entegrasyonu başarının önemli öğeleridir.

Ülke olarak alınan proaktif tedbirlerle salgının ülkemize geçirmesi sağlanmış, etkin fiyasyonla vaka tespiti, başarılı bir hastane yönetimiyle kaliteli sağlık hizmeti sunularak hastanelerde yığılmalar önlenmiş, etkin ve erken tedavi ile vaka ölüm hızı düşük ülkeler arasında yer alma başarısı gösterilmiştir. Süreçte hastane hizmetlerinde bir yığılma olmadan nitelikli sağlık hizmeti sunumu devam ettirilmiştir.

Bilim Kurulu'nun önerilerini dikkate alarak hızlı ve etkin bir yönetim gösteren Sağlık Bakanlığı, devletin ilgili organları ile sürekli eşgüdüm sağlamış, eş zamanlı olarak kamuyu düzenli bilgilendirerek sürecin etkin ve verimli şekilde yönetilmesini başarmıştır. Pandemi sürecinde fedakarca ve ekip anlayışı içinde çalışan sağlık çalışanlarının başarıdaki rolü çok büyüktür. Bu süreçte dünyadaki örneklerine göre sağlık çalışanlarına hastalık bulaşma oranının nispeten düşük olması (yüzde 1) ülkemizin diğer bir başarısıdır.

Salgın, ülkemizde ve dünyada halkı ve değişik sektörleri geniş

bir şekilde etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. Covid-19, ulusal sağlık sistemleri ve küresel ekonomi için yıkıcı sonuçlarla dünyayı yaygın şekilde etkilemiş olup bu etkilemenin artçı sarsıntıları zamanla daha belirgin olumsuz etkilere neden olacaktır. Sağlık hizmet sunumu alanında zorunlu olarak salgın ağırlıklı bir çalışma nedeniyle, acil dışındaki hastaların sağlığı üzerindeki olumsuz etkiler zamanla daha ayrıntılı şekilde tespit edilecektir. Bu süreçte özellikle düzenli takip gereken onkolojik hastalıklar ve diğer kronik hastalıkların (şeker hastalığı, hipertansiyon, kronik akciğer/kalp/karaciğer/böbrek hastalıkları, romatoloji hastaları ve özel konaklar (bağışıklık baskınlığı olan hastalar) ne kadar olumsuz etkilendiği; hareketsizliğin özellikle yaşlılarda oluşturduğu sorunlar, yüzyüze sosyal ilişki eksikliğinin doğuracağı psikolojik sorunlar konusunda çalışmalara ihtiyaç vardır. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin etkilenme durumu da araştırılması gereken diğer önemli bir konudur. Sağlık alanı dışında her düzeyde, eğitimde, kamu-özel sektör çalışmalarında ve ekonomide çok önemli etkilenmeler söz konusudur.

Tedbir En Büyük İlaç

Dünyada günde 120-190 bin vaka görülmeye devam etmektedir. Ülkemizde salgın kısmen kontrol altına alınmakla birlikte ABD, Brezilya, Rusya, Hindistan, Pakistan, Peru, Şili, Suudi Arabistan, İran, Güney Afrika ve diğer bazı ülkelerde salgın yüksek vaka sayılarıyla devam etmekte, İngiltere’de 500 ile bin, İsveç’te 900 ile bin 500 arasında günlük vaka görülmekle beraber değişik Avrupa ülkelerinde 100-300 civarında günlük vaka görülmektedir. Salgının bu yıl boyunca hatta 2021’de devam edeceği görüşü ağır basmaktadır. Bazı ülkeler için ikinci bir dalga tehlikesi söz konusu olup, ülkemiz bu ülkeler arasında zikredilmemiştir. Virüse karşı etkili değişik aşı çalışmaları

devam etmekte olup ancak aşı etkili bulunursa yaygın kullanıma girmesi yüksek ihtimalle 2021’de sağlanabilecektir.

Ülke olarak, dünyada olduğu gibi yeni normal dönemdeyiz. Bu dönemde kişisel tedbirlere (maske, mesafe, el hijyeni) özenle uyumlu birlikte kurumsal tedbirlere de uyulmalıdır. Her kurum, kuruluş ve işletme için alınması gereken tedbirler ayrıntılı olarak belirlenip rehber olarak yayımlanmıştır. Bu rehberde (salgın yönetimi ve çalışma) kurum yöneticisi, çalışanı ve hizmet alanlarının uyacağı kurallar, ilgili kurumlarda alınması gereken yapısal tedbirler mevcuttur.

Salgın sürecinde, Sağlık Bakanlığı özellikle vakaların çoğunlukla görüldüğü İstanbul’da yeni hastaneler yapıp kullanıma sokmuştur. Yoğun bakımlarda günün şartlarında zaten yeterli olan ventilatör sayısı artırılmıştır. Kişisel koruyucu ekipmanların ve diğer gerekli malzemelerin düzenli temini için gerekli çalışmalar Sağlık Bakanlığı’nca yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Covid-19 tedavisinde kullanılacak antiviral etkili ilaçlar ve destek ilaçlarının temini hiç aksamadan sürdürülmektedir.

Süreçte vakaların güz aylarına kadar beklenen seviyede azalması Covid-19 yönetiminde sıkıntılar oluşturabilir. Bilindiği gibi güz aylarında doğal olarak artacak solunum yolu enfeksiyonlarıyla (soğuk algınlığı, mevsimsel grip) Covid-19 yüksek sayıları eş zamanlı olarak görülürse hastalıklarla etkin mücadeleyi zorlaştırabilir.

Ülkemizde toplum ve sağlık kuruluşlarında görülen/görülebilecek değişik salgın hastalıklarla mücadele aralıksız devam etmelidir. Enfeksiyon hastalıklarının değişen epidemiyolojisi nedeniyle ülke ve dünya olarak olası salgınlara/pandemilere daima hazırlıklı olmak zorundayız. Bu amaçla ülkemizde TÜSEB (Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı) bünyesinde “Ulusal Enfeksiyon Hastalıkları

Enstitüsü” kurulup hızla faaliyetine başlamalı, bu enstitü, aşı geliştirilmesi, antimikrobik madde üretimi, enfeksiyon hastalıkları ileri moleküler tanısı ve analizi, salgın epidemiyolojisi konusuna özellikle odaklanmalıdır.

Toplumda görülen bulaşıcı hastalıkların yüzde 50-60 kadarının zoonotik enfeksiyonlar olduğu gerçeğinden hareketle Sağlık Bakanlığı ile Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı entegre çalışmalar yapmalı, salgın/pandemi konusu “Tek Sağlık” kapsamında ele alınmalıdır.

Salgın dönemlerinde ekonomi, eğitim, turizm ve ülkenin diğer önemli alanlarında süreçlerin aksamadan devamı için hızla uyum sağlanacak değişik mekanizmalar geliştirilmelidir. Salgına karşı sadece ulusal düzeyde değil küresel ölçekte sağlanacak iş birlikleri de gereklidir.

Özellikle yaşlı nüfusunun artması, büyük şehirlerdeki kalabalık yaşam ve sağlık hizmetleri yetersizliği, küresel iklim değişiklikleri, uluslararası seyahatte artış, gıda ve gıda ürünlerinin küresel ölçekte dağıtım, göçler, savaşlar ve diğer afetler, mikropoların adaptasyonu ve mutasyon sonucu değişimi, antimikrobiklere dirençli mikropların ve pestisitlere dirençli vektörlerin yaygınlaşması, insanların güvenli olmayan cinsel ilişki ve cinsel davranış değişiklikleri, alkol ve damar içi ilaç bağımlılığı, primatlar, yarasalar ve kemirgenler gibi yaban hayvanlarının değişik amaçlarla avlanması, biyolojik terör tehdidi gibi nedenlerle toplum ve hastane kökenli enfeksiyonlarda epidemiyolojik değişiklikler olmaktadır. Covid-19 salgını sonlandırılırsa dahi dünya başka salgınların/pandemilerin tehdidi altındadır.

Bu değişikliklerin oluşturduğu olumsuzluklarla ve olası yeni salgınlara mücadele, istikrarlı ulusal entegre çalışma yanında, DSÖ, ECDC ve diğer kuruluşlar arasında yapılacak yakın iş birliği ile gerçekleştirilebilir. **■**

Pandemi sürecinde fedakarca ve ekip anlayışı içinde çalışan sağlık çalışanlarının başarısızdaki rolü çok büyüktür. Bu süreçte dünyadaki örneklerine göre sağlık çalışanlarına hastalık bulaşma oranının nispeten düşük olması (yüzde 1) ülkemizin diğer bir başarısıdır.